

Ieaci, V. *palla* *Paleàrtic*, V. *paleo-* *Paleig*, V. *pala* *Palei*, mer error de lectura per un castellanisme *palet* = *paletó* *Palejada*, *palejador*, *palejar*, V. *pala* *Palell*, V. *pal* *Palella* no crec que sigui 'llanxa' (cf. *panescalm?*) sinó 'rem de pala' usat com a arjau o com a rem; V. *pala* *Palenc*, V. *pal* *Paleny*, mala grafia de *pelleny* (PELL)

PALE(O), primer element de compostos savis pres del gr. *παλαιός* 'antic'. *Paleografia* [Lab. 1840; en francès ja c. 1790], *paleògraf* [id.; fr. c. 1830], *paleogràfic*, formats amb el gr. *γράφω* 'jo escric'. *Paleologia*; *paleòleg*, amb *λόγος* 'tractat'. *Paleolític* [1905, Font i Sagué; 1911, Vogel; en fr. c. 1870], amb *λίθος* 'pedra'; *paleòlit* [-*olit*, 1915, Bosch i Gimpera]. *Paleontologia* [1868, *SLitCosta*; fr., c. 1830], amb *ὄν*, *ὄντος*, 'ens, ésser' i *λόγος* 'tractat'; *paleontòleg* [DOrt.], *paleontològic* [id.]; *paleontografia*, *paleontogràfic*. *Paleoteri*, amb *θηρίον* 'bèstia, animal' (llatí modern *paleotherium* creat per Cuvier a. 1830). *Paleozoic* [DOrt; en fr. 1866], amb *ζῷον* 'animal'. *Paleàrtic* [c. 1925, Fontserè, add. al DOrt.], amb *ἀρτίε*.

Paler, *palera*, V. *pal* i *pala*

PALÈS, d'un adjectiu derivat de l'adverbi llatí PALAM 'obertament', 'públicament', 'a la descoberta, sense amagar-se', 'evidentment', adjectiu que és comú des d'antic al català, la llengua d'oc i l'italià, i que pogué existir ja en un important sector del Baix Imperi (com a ll. vg. tardà *PALENSIS). □ 1.ª doc.: S. XIII.

Es nota ja des del llatí popular arcaic una tendència a reforçar l'ús de PALAM amb preposicions: *pro palam* en Plaute, *in palam* i *ad palam* en l'ús cristià arcaic de la Itàlia (S. II): en resulta clar que en l'ús vulgar devia tenir *palam* ja un regust de cosa rànica poc familiar, i així com es reforçava d'una banda amb preposicions, la llengua col·loquial més deteriorada tendiria a fer innecessaris com més millor dels seus usos, reemplaçant-los d'una banda amb creacions verbals neològiques (*propalare*¹ en la Itàlia, *depalare* en escrits cristians atribuïts o de l'escola de Sant Cebrià), i d'altra banda en alguns llocs s'aniria més enllà, creant l'adjectiu derivat que tenim en el cat. *palès*, l'oc. antic *pales* i l'it. *palese*, tots ells 'palès, sense obscuritat, fet a la descoberta'. Aquest últim el trobem des dels grans escriptors de la primeria del S. XIV, com Boccaccio, *palesement* Giov. Villani, i Dante ja usà fins i tot el verb derivat *palesare*; és de notar que, a diferència de la major part dels adjectius en *-ese*, *palese* es pronuncia amb *s* sonora en l'ús toscà i italià comú, ço que revela cert antic predomini, dins l'ús d'aquest mot, de la gent del Nord i dels més allatinats.

En llengua d'oc trobem *pales*, *-eza*, des de trobadors clàssics i escrits força antics, de primers del S. XIII, en part c. a. 1200 i altres de c. 1300: Aimeric de Pegulhan, Bertran Carbonel, *Vida de Sant Honorat*: «era l'amor *paleza* de lon per tota la encontrada» ens conta la *Vida* de Raimon de Miraval d'aquest trobador i la seva amada (Rayn. IV, 400). No fou estrany al francès

antic on *paleis* tingué ús poc estès fins al S. XV, i ja a mj. S. XIII, però allà apareix tardanament, donada la gran antigor de la seva literatura, i quasi només en textos del SE. i en fonts del francès del Llevant mediterrani (doncs, italianitzants), FEW VII, 485b, § 1 i 486a1-4.

En català el trobem des dels orígens literaris: «Los frares prenien el mitat de les misses privades e *paleses*» en un reglament de templers redactat en llatí c. 1201-1204, i del qual això és una vella versió catalana potser ja feta en la 2.ª meitat del S. XIII (*MiretS*, *TemplH*, 543). «La vespra de Nadal tothom comunament dejuna --- estró a la nuit; e --- veeren prop del foc --- lo quarter del moltó en ast --- e aquell respòs que ell l'hi havia més --- — Per ço con jo vull anit menjar carn, a desonor de la festa — — E al primer bocí --- vencli en vision un hom tan gran, que --- donà-li tal de la mà que --- jac axí con si fos mort, tot despoderat de sos membres ---. Per què, cascuns --- qui aqestz miracles oirets, creat que axí fo manifest e *palès*: e fets-ne vostre prou, e dubtats lo poder de Déu», Muntaner (§ 71, Casac. v, 40.13).

«Si Déu, del cors, la mia arma sostrau, / no-m playneran sinó --- parents, / car mos amats --- / culpa no han, puys bon voler los call / --- / e dins mi plor, e calle com a mut / --- / D'Amor ho dic, que-m trenca lo pensar / que per null temps seré per Vós amat / --- / Encontr' Amor no valgué saviesa: / si no, David se'n fóra bé defés / --- / Plena-de-seny, per no ésser entesa / la mia amor porà scapar sens mèrit: / e sab-me greu, com no haureu demèrit, / per mon parlar no faent-la-us *palesa*», Ausiàs XVII, 8d.

Paper molt gran dins l'ús d'aquest mot té ja antigament la locució *a palès*: «Sényer Apostoli — dix lo cardenal — --- si-l rey se defèn ab poder corporal contra lo poder de Déu --- cové que-l seu poder sia vençut --- per scampament de làgremes e de sanc, e per sants hòmens qui, amagadament e *a palès*, vajen enfre los infeels, e que per longa continuació lo poder corporal sia vençut per l'espiritual ---», Llull (*Blanq.*, *NCL*, II, 211.11).

En Eiximenis: «se atrevexen --- mal a venir o a fer contra los statuts profitosos de la ciutat, que no se'n volen star per res que hom los diga ne'ls faça, ans diran expressament e *a palès*: — Via Déus me prest, mon compare, o mon amic, N'Aital, que no he paor de bans, ne de penes, ne de negun oficial», *Doctrina Compendiosa* (*NCL*, 73); també es digué *en palès* Bna., 1387, i a la *palesa* c. 1600, i es construí *a palès de tothom*, cites del DAg. I no és estrany, car això ve a continuar la tendència que ja he assenyalat en llatí vulgar cristià i àdhuc en el pagà, a dir *ad palam*, *in palam*, *pro palam*; i el fet es retroba en les llengües germanes: «Comtan *a palés* las maravilhas grans» en la *Vida de Sant Honorat* provençal de c. 1300, i Rayn. v, 400, en cita altres exemples d'aquells anys en el Cavalier del Temple, i en el *Catecisme dels Apostolis de Roma*. D'altra banda en italià ja Boccaccio escriví *mostrare in palese*.

En tornar la fi dels segles medievals, i decaure l'es-